Форма Н.-9.02

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
бакалавр
(освітній ступінь)

на тему:
“Профорієнтація як засіб підготовки дітей-сиріт та дітей позбавленого батьківського піклування до самостійного життя”

Виконала:
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
галузі знань 23 Соціальна робота
спеціальності 231 Соціальна робота
м406СР-з групи
Катерина ПІРУС

Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Анастасія ТУРГЕНЄВА

Рецензент:
к. пед. н., доц. Катерина ПЕТРОВСЬКА

2024

ЗМІСТ

ВСТУП **3**

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ **7**

1.1 Сутність та зміст профорієнтаційної роботи 7

1.2 Профорієнтації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування: зміст, форми та методи 16

1.3 Кар'єрне консультування як засіб профорієнтації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування 26

Висновки до першого розділу **33**

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ЗАСОБАМИ КАР'ЄРНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ **35**

2.1 Аналіз визначеності майбутньої професії дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування 35

2.2 Розробка моделі створення та діяльності Центру консультування з професійної кар'єри 48

Висновки до другого розділу **60**

ВИСНОВКИ **61**

СПИСОК ВИКОРСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ **62**

ДОДАТКИ **67**

ВСТУП

Сучасний розвиток інформаційних технологій та технологій праці ставить перед людьми все більше високих вимог щодо їхніх індивідуальних психофізіологічних особливостей. Це пов'язано зі змінами у змісті, характері та метах праці, збільшенням її інтенсивності, зростанням напруженості та вимог до високого професіоналізму, витривалості і відповідальності. Тому, значущість цілеспрямованої та ефективної профорієнтаційної роботи значно зросла, адже вона вирішує надзвичайно актуальні питання в сучасному суспільстві.

Протиріччя між потребою суспільства у фахівцях у певних галузях і вибором майбутньої професії здобувачами закладів середньої освіти, який переважно має стихійний характер, ставить перед нами завдання вивчення широкого спектру проблем, пов'язаних із підготовкою молодого покоління до свідомого проектування професійної кар'єри та її реалізації.

Професійне самовизначення учнівської молоді у сучасних умовах ускладнюється низкою негативних факторів. Серед них - нестабільність на ринку праці, неясність щодо змісту та умов багатьох сучасних професій, а також зміни у професійних цінностях і орієнтаціях. З іншого боку, результати численних досліджень вказують на внутрішні протиріччя у професійному самовизначенні молоді. Ці конфлікти виникають на рівні особистості, де спостерігається розрив між очікуваннями та прагненнями учнівської молоді розвиватися професійно, між бажанням обрати професію та відсутністю досвіду у професійній сфері, а також між вимогами суспільства до висококваліфікованих фахівців і готовністю учнівської молоді працювати в умовах конкурентного ринку праці.

В цьому контексті фокус держави і суспільства зосереджений на проблемі професійної орієнтації, що вимагає нових принципових підходів до структури та функціонування системи профорієнтації підростаючого покоління. Ключовим аспектом при вступі людини у професійне середовище є її здатність

адаптуватися та відповідати вимогам конкретного професійного середовища, враховуючи її потенційні можливості. Вирішенню цієї проблеми сприяють різні соціальні інструменти, серед яких важливу роль відіграє система професійної орієнтації учнівської молоді. Добре організована професійна орієнтація забезпечує оптимальний вибір професії, професійної підготовки та визначення напрямків професійної діяльності молодих людей.

Методологічним, психологічним і загальнопедагогічним підходам до розробки сутності профорієнтації присвятили свої дослідження різні українські та зарубіжні вчені. Зокрема, питанням пов'язаним з вибором професії (Є. В. Лобова), з плануванням життєвих перспектив особистості та її майбутнього (В. Журавльов, Є. Головаха, М. Гінзбург), з професійним самовизначення, як однієї зі складових самовизначення особистості у психологічній (Е. Зеєр, Л. Божович, Л. Мітіна, П. Шавір та ін.).

Різні аспекти профорієнтації досліджували різні вчені, а саме: аспекти професійного розвитку особистості з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей індивіда як суб'єкта самовизначення (Б. Федоришин, В. Колінько, В. Моргун, І. Зязюн), мотиваційні теорії профорієнтації (В. Фрумм, Є. Павлютенков, М. Келланд), професійна орієнтація в системі трудового навчання й виховання (А. Васильєв, А. Шибанов, Б. Год, Т. Сорока, Ю. Аверичев), психологічні засади вивчення професій у системі профорієнтаційної роботи (Є. Климова, К. Гуревич, Н. Левітов), структурні напрями дослідження (Е. Гінзберг, Є. Климов, Н. Аксельрод, П. Міллер) та ін.

Професійна орієнтація виступає як ключовий елемент розвитку кожної особистості та суспільства в цілому. Ця сфера діяльності націлена на досягнення балансу між професійними інтересами та можливостями індивіда, а також врахуванням потреб суспільства у конкретних галузях професійної діяльності.

Сучасні науково-методичні орієнтири в Україні стверджують, що основною фокусною точкою профорієнтаційної роботи є освітні заклади, а взаємодія з представниками науки, співпраця педагогічного колективу з громадськістю, а також з підприємствами, вищими та середніми закладами освіти та закладами освіти інтернатного типу визначають ефективність цієї діяльності.

Сучасна інтернатна освіта, яка представляє собою складну соціальну систему, спрямовану на підготовку вихованців закладів освіти інтернатного типу до самостійного життя в суспільстві та забезпечення їх повноцінної участі в усіх сферах соціальних відносин, перебуває на етапі реформування та модернізації всіх її структурних компонентів. Однією з основних завдань закладу освіти інтернатного типу є підготовка дітей-сиріт та дітей без батьківського піклування до самостійного життя, що може бути досягнуто шляхом розвитку їх професійного самовизначення.

Психолого-педагогічні умови функціонування системи профорієнтації в закладах освіти інтернатного типу виявляють певні особливості, пов'язані з психологічними аспектами у виховання дітей, які мають статус “соціального або біологічного сироти”. Ці особливості включають в себе регламентований спосіб життя в закладі освіти, відчуження від конкретних реалій життя, утриманські настрої вихованців, обмеження контактів поза закладом, складнощі соціальної адаптації та відсутність навичок самостійної праці.

Саме заклад освіти для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування відіграє ключову роль у реалізації всіх аспектів профорієнтаційної роботи, таких як професійна інформація, консультації та відбір. Заклад освіти інтернатного типу також має створити підґрунтя для подальшого вибору професії та самостійного життя для цих здобувачів. Саме це і визначило вибір теми нашого дослідження: “Профорієнтація як засіб підготовки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до самостійного життя”.

Об’єкт дослідження: профорієнтаційна робота.

Предмет дослідження: форми та методи профорієнтації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз профорієнтаційної роботи з дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування та розробити концепцію та модель діяльності Центру консультування з професійної кар'єри дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність та зміст профорієнтаційної роботи.

2. Проаналізувати форми та методи профорієнтації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

3. Здійснити аналіз визначеності майбутньої професії дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

4. Розробити концепцію та модель діяльності Центру консультування з професійної кар'єри дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

Методи дослідження:

- загально-наукові (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців);
- емпіричні (анкетування);
- експериментальні (експеримент констатувальний та формувальний);
- статистичні та математичні.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (усього 32 найменувань) та додатків. Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 67 сторінки, основний зміст викладено на 61 сторінках.

ВИСНОВКИ

У ході нашого дослідження з аналізу профорієнтаційної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування як складової їх підготовки до самостійного життя можна виділити наступні ключові аспекти.

Нами було визначено, що профорієнтаційна робота включає комплекс заходів, спрямованих на допомогу молоді у визначенні та розвитку їх професійних інтересів та здібностей. Основна її мета полягає у підтримці учнівської молоді в процесі усвідомленого вибору професії, яка б відповідала їхнім особистісним перевагам і суспільним потребам.

Проаналізовані методи і форми профорієнтації показали, що ефективне застосування інтерактивних, групових та індивідуальних підходів може значно покращити розуміння дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування про свої професійні можливості. Використання ігор, рольових ігор, професійних семінарів, а також сесій з кар'єрними консультантами є ключовими в цьому контексті.

Здійснено дослідження рівня визначеності майбутньої професії, яке продемонструвало низький рівень, що підкреслює потребу у систематичній та цілеспрямованій профорієнтаційній роботі. Підтвердилося, що систематичний підхід до кар'єрного консультування може значно покращити самосвідомість дітей та їхню здатність робити обґрунтований вибір професії.

Розроблена концепція та модель діяльності Центру консультування з професійної кар'єри, які демонструють, як інтеграція різноманітних форм та методів профорієнтації може забезпечити всебічну підтримку дітей-сиріт. Центр не лише сприятиме професійному самовизначенню, але й забезпечує необхідні ресурси для соціальної адаптації та інтеграції в суспільство.

Результати проведеного дослідження підтвердили важливість комплексного підходу до профорієнтації для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як засобу їх соціальної підтримки та професійного розвитку. Ефективність цього підходу залежить від адекватної розробки і реалізації моделі діяльності спеціалізованих центрів, що здатні надати цілеспрямовану підтримку та відповісти на унікальні потреби кожної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аркатова О. Провідні ідеї концепції профорієнтаційної роботи у НУШ. *Наумовські читання доповідей* : XX всеукр. наук-.метод. конф. 3-4 листопада 2022 року. Харків. 2022. С. 154-156.

2. Березовська Л., Тангел А. Психологічні особливості кар'єри особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. № 1 (44). С. 212–217.

3. Боцуляк О., Бєйлєкчі Н. Сучасна профорієнтаційна робота: реалії та шляхи покращення. *Роль коледжів та професійних училищ у здобутті вищої освіти* : зб. тез доповідей. Одеса. 2021. С. 97-105.

4. Горохова Г. Психолого-педагогічні аспекти професійної кар'єри особистості. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2017. № 3 (89). С. 73–77.

5. Давидова І. Професійна орієнтація: світовий досвід та значення для системи зайнятості. *Вісник Хмельницького національного університету.* Економічні науки. № 3. Т. 3. С. 194-196.

6. Деділова Т. Аналіз науково-теоретичних підходів щодо визначення сутності професійної орієнтації. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи* : матер. студ. наук.-практ. конф. 24 травня 2019 року. Харків, 2019. С. 20-24.

7. Житинська М. Комплексна система профорієнтаційної роботи з молоддю як шлях до ефективної зайнятості. *Наукові перспективи.* № 2 (20). 2022. С. 377-386.

8. Журавель Д., Бондар А. Інноваційні технології профорієнтаційної роботи для здобувачів освіти технічних спеціальностей. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти* : зб. наук.-метод. праць. Запоріжжя, 2023. С. 74-80.

9. Заєць І., Ігнатович О., Татаурова-Осика Г., Шевенко Г. Кар'єрне консультування : прак. посіб. Київ. 292 с.

10. Іваниця Ю. До питання класифікації форм та методів профорієнтаційної роботи на уроках технологій. *Актуальні проблеми професійної та технологічної освіти : погляд у* майбутнє : матер. всеукр. студ. наук.-практ. конф. 4 квітня 2023 р. Умань, 2023. С. 87-89.

11. Ігнатович О. Засоби онлайн-консультування в діяльності кар'єрного радника. *Профорієнтація: стан і перспективи розвитку* : зб. матер. X ювіл. всеукр. псих.-пед. читань. С. 55-56.

12. Ігнатович О. Інструменти кар'єрного консультування працівників освіти. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології* : зб. матер. IV всеукр. інтернет-конф. 16 жовтня 2019 р. м. Київ. 2019. С. 216-217.

13. Ігнатович О., Татаурова-Осика Г., Шевенко А. Психологія професійної діагностики та професійного консультування : практ. посіб. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 225 с.

14. Коваль О. Особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в закладах загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи* : матер. студ. наук.-практ. конф. 24 травня 2019 року. Харків, 2019. С. 34-39.

15. Коропецька О. Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості : навч. посіб. К. : КНТ, 2016. 438 с.

16. Кочубей Т., Міщенко М. Сучасні підходи до проблеми профорієнтаційної роботи. *Габітус*. Психологія особистості. Вип. 26. 2021. С. 85-87.

17. Кулаковський Т. Психологічна складова профорієнтації у формуванні робочої сили та суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. т. XIII, Ч.2. 2019. С. 189-198.

18. Куліненко Л. Основи профорієнтації старшокласників: теорія та практика вибору професій технічного профілю : навч. метод. посіб. Ізмаїл, 2015. 220 с.

19. Курильчук Я., Поліщук С. Етапи професійного самовизначення у процесі профорієнтації старшокласників. *Освіта і наука – 2023* : зб. наук. пр. звітно-наук. конф. Київ. 2023. С. 160-161.

20. Лозовецька В. Т. Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах: монографія. Київ : Вид. Міленіум, 2015. 279 с.

21. Мельничук А., Муранова Н. Особливості профорієнтаційної роботи у загальноосвітній школі. *Актуальні проблеми в системі освіти «загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад.* 2014. С. 130-141.

22. Міщенко М., Шаповалюк К. Становлення та розвиток профорієнтаційної роботи в Україні. *Психологічний журнал.* № 7. 2021. С. 51-56.

23. Морін О. Компоненти педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. 2021. С. 4-14.

24. Організація та зміст професійної орієнтації учнівської молоді : збірник за матеріалами роботи слухачів ООЗО на базі Броварського навчально-виховного об'єднання Броварської міської ради Київської області. Ч. 2 / автори-укладачі І. Ткачук, С. Сліпкань; за ред. Т. Панченко. Белі Церква : КВНЗ КОР "Академія неперервної освіти", 2017. 163 с.

25. Остапчук Н. Виникнення і розвиток професійної орієнтації як науково-обґрунтованої системи (історико-генезисний аспект). *Наукові записки.* Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Вип. 3. 2014. С. 137-142.

26. Охріменко З. Виховні профорієнтаційні технології як умова ефективного професійного самовизначення старшокласників.

Профорієнтація: стан і перспективи розвитку : зб. матер. X ювіл. всеукр. псих.-пед. читань. Київ. 2020. С. 78-81.

27. Охріменко З., Ткачук І. Кар'єрне становлення здобувачів освіти: сучасні профорієнтаційні технології і інструменти. *Людинознавчі студії.* Серія "Педагогіка". Вип. 16(48). С. 178-181.

28. Професійна орієнтація : підручник / за ред. О. Ігнатович. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.

29. Психолого-педагогічні тренінги у системі консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів : навч. посіб. / за ред. Д. Закатнова. Житомир : "Полісся", 2019. 200 с.

30. Ртіщева В. Поняття і сутність профорієнтації у сучасному освітньому просторі. *Філософські обрії сьогодення* : зб. тез міжнарод. наук.-практ. конф. 19 листопада 2020 року. Херсон, 2020. С. 105-109.

31. Система консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів : монографія / за ред. Д. Закатнова. Житомир : "Полісся", 2019. 219 с.

32. Старішко О., Рожнева І. Професійна орієнтація молоді в умовах сучасності. *Консорціуми університетів: забезпечення сталого розвитку закладів вищої освіти України та їньої конкурентоспроможності* : тези доповідей всеукр. наук.-практ. конф. 20-21 жовтня 2020 року. Дніпро. 2020. С. 222-224.

33. Трубнікова А., Лубенець О. Профорієнтаційна робота: актуальність в наш час. *Роль коледжів та професійних училищ у здобутті вищої освіти* : зб. тез доповідей. Одеса. 2021. С. 96-97.

34. Успенська В. Професійна орієнтація в новій українській школі. *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика* : зб. наук. статей. Суми. 2023. С. 178-182.

35. Філософський енциклопедичний словник / В. Шинкарук, Л. Озадовська, Н. Поліщук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

36. Шакун Н. Профорієнтаційна робота к складова пошуку людиною свого місця в суспільстві та житті. *Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації* : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. 10-11 листопада 2022 року. Київ. 2022. С. 117-119.